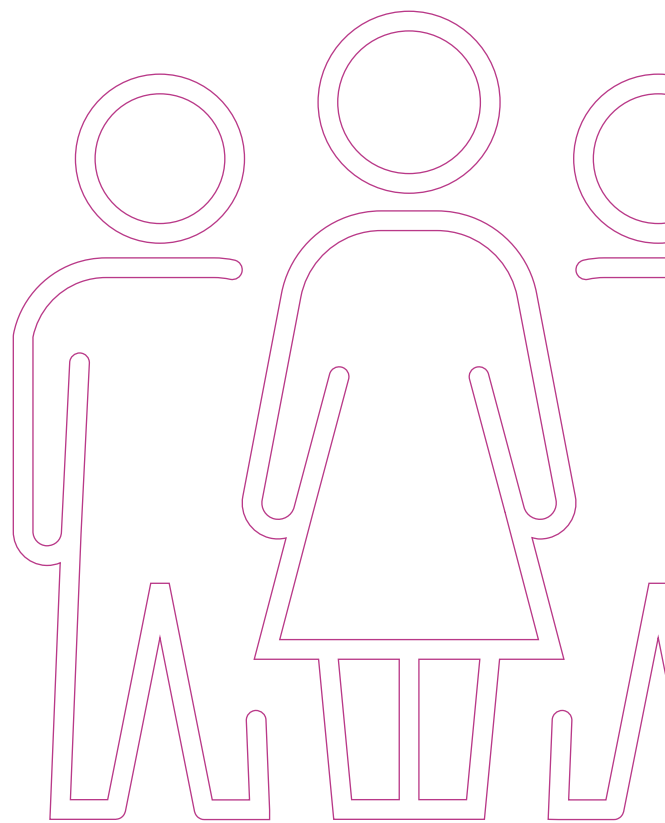
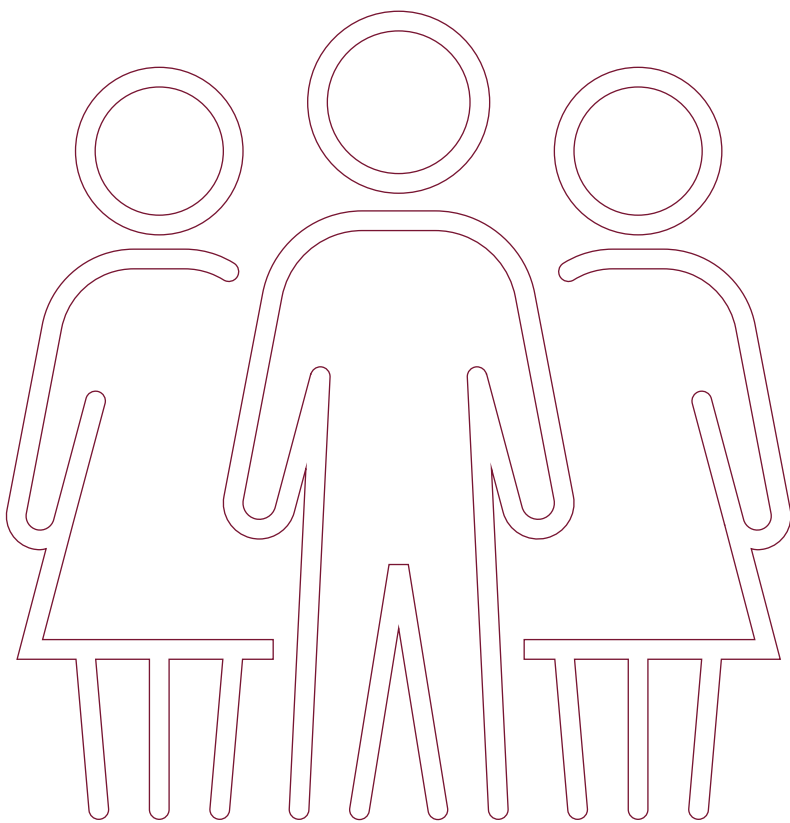


Projekt „Justice vstřícná k dětem“ v Česku

Zpráva o mezinárodním projektu
„Justice vstřícná k dětem – v akci“

Část projektu, týkající se České republiky





Projekt Justice vstřícná k dětem – v akci

říjen 2018 až prosinec 2020

KOORDINÁTOR:

Defence for Children International – Belgie

PARTNEŘI:

Spolek zastánců dětských práv – česká sekce DCI

Defence for Children International – Francie

Defence for Children International – Řecko

Defence for Children International – Itálie

Defence for Children International – Španělsko

Defence for Children International – Nizozemsko



INICIATIVA

Child-Friendly Justice - European Network



FINANCUJE

Erasmus+ program Evropské unie



1. ÚVOD

A) STRUČNÁ DEFINICE PRINCIPŮ JUSTICE VSTŘÍCNÉ K DĚTEM (CHILD-FRIENDLY JUSTICE, CFJ)

Pokyny Výboru ministrů členským státním Rady Evropy ze dne 17. listopadu 2010¹ definují justici vstřícnou k dětem. V odstavci E.3 definují „justici vstřícnou k dětem“ jako justiční systémy, které zaručují dodržování a účinné provádění všech práv dětí na nejvyšší dosažitelné úrovni, se zřetelem k níže uvedeným zásadám a při řádném zohlednění úrovně dítěte a jeho schopnosti chápat situaci a okolností případu. Znamená to zejména justici, která je přístupná, přiměřená věku, rychlá, důsledná, přizpůsobená potřebám a právům dítěte a na jeho potřeby a práva zaměřená, dodržující práva dítěte včetně práv na řádný soudní proces, na účast v řízení a na jeho pochopení, na respektování soukromého a rodinného života a na nedotknutelnost a důstojnost.

Zásady justice vstřícné k dětem²:

A. Účast

1. Mělo by být dodržováno právo všech dětí být seznámeny se svými právy, mít odpovídající možnosti přístupu k justici a být konzultovány a vyslyšeny v řízení, do kterého jsou zapojeny nebo které se jich dotýká. Zahnuje to patřičné zohlednění názorů dětí s přihlédnutím k jejich úrovni a jakýmkoli komunikačním obtížím, které mohou mít, s cílem učinit tuto účast smysluplnou.

2. Děti by měly být považovány za řádné nositele práv a mělo by s nimi být takto zacházeno a měly by mít nárok na výkon všech svých práv způsobem, který přihlíží k jejich schopnosti formulovat své vlastní názory a rovněž k okolnostem případu.

B. Zájem dítěte

1. Členské státy by měly zaručit účinné provádění práva dětí na to, aby jejich zájem byl prvořadým hlediskem ve všech záležitostech, do kterých jsou děti zapojeny nebo které se jich týkají.

2. Při posuzování zájmu zapojených nebo dotčených dětí:

- a) by měla být patřičná pozornost věnována jejich názorům a stanoviskům;
- b) vždy by měla být dodržována veškerá další práva dítěte, jako například právo na důstojnost, svobodu a rovné zacházení;
- c) všechny příslušné orgány by měly zaujmout komplexní přístup tak, aby bylo náležitě přihlédnuto ke všem zájmům, které jsou v sázce, včetně duševního a fyzického blaha a sociálních a ekonomických zájmů dítěte.

3. Nejlepší zájmy všech dětí zapojených do téhož řízení nebo případu by měly být posuzovány samostatně a uvažovány s ohledem na sladění možných protichůdných zájmů dětí.

4. I když soudní orgány mají nejvyšší pravomoc a odpovědnost za přijímání konečných rozhodnutí, členské státy by v případě potřeby měly vyvinout soustředěné úsilí a zaujmout víceoborový přístup s cílem posuzovat zájem dětí v řízeních, do nichž jsou děti zapojeny.

¹ <https://www.coe.int/en/web/children/child-friendly-justice>

² <file:///Y:/DEI-Europe/EUCALLS%20-%20Projets%20en%20cours/Erasmus+%20CFJ%20in%20action%202018/CoE%20CFJ%20guidelines.pdf>, str. 17-19.

C. Důstojnost

1. S dětmi by mělo být zacházeno s péčí, citlivě, spravedlivě a s respektem po celou dobu řízení nebo případu, přičemž zvláštní pozornost by měla být věnována jejich osobní situaci, blahu a konkrétním potřebám při plném respektování jejich fyzické a duševní nedotknutelnosti. Takového zacházení by se jim mělo dostat, ať už přišly do kontaktu se soudním nebo mimosoudním řízením či jinými intervencemi jakkoli, a bez ohledu na jejich právní postavení a způsobilost v jakémkoli řízení nebo případě.

2. Děti nesmějí být podrobovány mučení ani nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.

D. Ochrana před diskriminací

1. Práva dětí musí být zajištěna bez jakékoli diskriminace podle pohlaví, rasy, barvy pleti nebo etnického původu, věku, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, socioekonomického zázemí, postavení jejich rodiče (rodičů), příslušnosti k národnostní menšině, majetku, rodu, sexuální orientace, genderové identity nebo jiného postavení.

2. Zvláštní ochranu a pomoc může být zapotřebí poskytnout zranitelnějším dětem, jako jsou děti migrantů, uprchlíci a žadatelé o azyl z řad dětí, děti bez doprovodu, děti se zdravotním postižením, děti bez domova a děti žijící na ulici, romské děti a děti žijící v institucionálních zařízeních.

E. Právní stát

1. Zásada právního státu by se měla v plném rozsahu vztahovat na děti, stejně jako se vztahuje na dospělé.

2. Prvky řádného soudního procesu, jako jsou zásady zákonnosti a přiměřenosti, presumpce nevinny, právo na spravedlivý proces, právo na právní poradenství, právo na přístup k soudům a právo na odvolání, by měly být pro děti zaručeny stejně, jako jsou zaručeny pro dospělé, a neměly by být omezovány nebo popírány pod záminkou zájmu dítěte. Toto se vztahuje na všechna soudní i mimosoudní a správní řízení.

3. Děti by měly mít právo na přístup k odpovídajícím nezávislým a účinným mechanismům pro podávání stížností.

B) METODIKA VÝZKUMU

Projekt CFJA je zaměřený na podporu přizpůsobení správních řízení specifickým potřebám dětí, podle Směrnice pro justici vstřícnou k dětem Výboru ministrů Rady Evropy.

Projekt CFJA je jedním z projektů Evropské sítě justice vstřícné k dětem (CFJ EN), koordinované organizací Defence for Children International (DCI) Belgie, a v současné době zahrnuje 15 členů, mezi nimiž jsou národní sekce DCI z Evropy. Cílem této sítě je podporovat základní zásady justice vstřícné k dětem zlepšením propagace odborných znalostí v této oblasti a podporou výměny osvědčených postupů mezi evropskými partnery. Tento projekt, koordinovaný DCI-Belgie a DCI-World Service Foundation, byl realizován společně v sedmi členských státech Evropské unie ve spolupráci s DCI-Česko; DCI-Francie; DCI-Itálie; DCI-Nizozemí; DCI-Řecko a DCI-Španělsko. Kromě Česka šlo hlavně o dětské migranty.

Tato zpráva představuje výsledky českého národního průzkumu provedeného v rámci projektu CFJA. Jeho účelem je posoudit provádění Směrnice Rady Evropy v oblasti justice vůči dětem v různých fázích správního řízení běžícího v rámci úpravy péče o děti před rozvodem jejich rodičů a po něm. Jeho cílem je upozornit na překážky provádění této směrnice v různých fázích řízení, ale také poukázat na inspirativní postupy používané v Česku. Tato zpráva bude kombinována s národními zprávami dalších šesti projektových partnerů, aby vytvořila praktický informační nástroj pro odborníky v kontaktu s dětmi. Cílem tohoto nástroje je prosazovat u profesionálních pracovníků zásady justice vstřícné k dětem.

Situace ohledně nezletilých migrantů v Česku se zásadně liší od situace v západní, jižní a severní Evropě. V zemi pobývají, legálně či nelegálně, statisíce pracovních migrantů, většinou z východní Evropy a východní Asie, ale nejde o děti, natož nedoprovázené. Kvůli nedostatku pracovní síly vypala česká vláda programy pro nábor pracovníků z Ukrajiny, Moldavska, Mongolska apod.

Noví uprchlíci ze středního Východu nebo z Afriky se zde prakticky nevyskytují. Tato situace má několik příčin:

- ↳ Česko nemá koloniální historii, proto se zde nevytvořily komunity migrantů z bývalých kolonií.
- ↳ Do Sametové revoluce 1989 nebyli k trvalému pobytu zváni pracovní migranti, takže nevznikly ani takové komunity.
- ↳ Český jazyk je velmi obtížný, problémy s komunikací mají leckdy i migranti slovanského původu.
- ↳ Průměrná mzda v Česku činí cca třetinu mzdy v Německu (za stejný druh práce), ještě větší rozdíly jsou v sociálních dávkách.
- ↳ Od vzniku České republiky 1993 provádějí vlády velmi restriktivní azylovou a migrační politiku, azyl dostává méně než jedno procento žadatelů, v roce 2015 byli i všichni běženci s jízdenkou z Budapešti do Berlína vysazeni z vlaku, včetně rodin s dětmi na 6 týdnů zadrženi v uzavřeném zařízení za dvojitým ostnatým drátem a pod ostrahou policejních těžkooděnců. (Nápravu musela zjednat veřejná ochránkyně práv.) Finanční prostředky jim byly odebrány na úhradu tohoto „ubytování“. Tím lze vysvětlit, čím Česko vždy odrazovalo imigranty, a proto se nikdy nestalo cílovou ani tranzitní zemí pro uprchlíky.

Pokud se (velmi zřídka) do země dostane nezletilý uprchlík či migrant, z uvedených důvodů buď vůbec nežádá o azyl ani o doplňkovou ochranu, nebo když je přemluven, aby takovou žádost podal, nevyčká výsledku azylového řízení. Ve většině případů tranzituje do Německa, Francie či Skandinávie, kde se snaží spojit se svou již tam usazenou rodinou nebo komunitou, kde má naději na násobně vyšší mzdu či sociální dávky a mnohem větší pravděpodobnost udělení azylu nebo doplňkové ochrany.

Pro účely výzkumu tedy nelze najít nezletilé migranty, kteří by mohli podat zprávu, jak u nich probíhalo správní řízení. Proto jsme se zaměřili na takový typ správních řízení s dětmi, v němž má Česká republika zásadní problémy v naplňování dětských práv, týkající se tisíců dětí – řízení o ústavní a ochranné výchově, alternativní péči a na opatrovnické soudnictví.

Touto problematikou se musel opakovaně zabývat i český Výbor pro práva dítěte Rady vlády pro lidská práva. Jeho podněty vláda v roce 2014 nepřijala. Naposledy v červenci 2019 výbor konstatoval, že Ministerstvo spravedlnosti stále nezná počet opatrovnických soudců, jehož zjištění slíbilo před rokem. Vedení této statistiky je přitom základním předpokladem pro další kroky. Obdobná situace panuje ohledně zjištění, které soudy mají zajištěné specializované opatrovnické senáty. Tuto statistiku vydalo Ministerstvo spravedlnosti až v červnu 2020.

Výbor ocenil vznik Sdružení opatrovnických a rodinných soudců, díky němuž mohou opatrovnickí soudci navzájem spolupracovat. Ministerstvo spravedlnosti by mělo komunikovat s předsedy soudů ohledně způsobu sjednocení judikatury, také vzhledem k nemožnosti dovolání v opatrovnické agendě, jehož roli v současnosti nahrazuje Ústavní soud. Nejsou k dispozici dostatečné informace o existenci výslechových místností pro děti, příp. kapacitních možnostech soudu takové místnosti vybudovat. Děti jsou stále vyslýchány v soudních síních, tedy místnostech formálních a dětem neuzpůsobených. Pokrok je však díky činnosti Justiční akademie patrný v oblasti vzdělávání soudců, konkrétně například v oblasti participace dítěte v soudním řízení.

Výbor konstatoval, že opatrovnické soudnictví je dlouhodobě považováno za méněcennou oblast soudnictví. Ač lze v posledních letech pozorovat dílčí zlepšení jako např. zkrácení doby vydání rozhodnutí, posílení vzdělávání i specializaci opatrovnických soudců či vznik specializovaných senátů na některých soudech, problematika stále není dostatečně systematicky řešena a situace na jednotlivých soudech se nadále liší. Nadto je tato agenda tradičně podceňována i samotnými soudci a nepožívá proto ani potřebné prestiže.

Přetrvává praxe svěřování případů nově jmenovaným soudcům, či naopak soudcům, kteří se v jiných agendách neosvědčili. **Názory a postoje dětí stejně jako jejich nejlepší zájem nejsou dostatečně zjišťovány a zohledňovány a děti jsou vyslýchány v místnostech nepřizpůsobených jejich postavení a způsobem, který k nim není přátelský.**

Liší se rovněž praxe využívání soudních znalců a nezřídka dochází k jejich nadužívání, a tedy i k neodůvodněným průtahům v řízení. Neexistuje mechanismus sjednocení judikatury v této oblasti a namísto možnosti dovolání k Nejvyššímu soudu se tak do řešení sporných, resp. kontroverzních rozhodnutí často musí zapojit Ústavní soud.

V neposlední řadě není zavedena povinná specializace na okresních ani na krajských soudech a Ministerstvu spravedlnosti dokonce ani není znám počet soudců, kteří se touto agendou zabývají, ani nejsou veřejně dostupné informace o nápadu případů. Na mnoho z těchto jevů opakovaně a dosud bezvýsledně poukazoval i Ústavní soud.

Alarmující situace rodinně-právního a opatrovnického soudnictví v neposlední řadě vedla k přijetí tohoto tématu jako priority Rady vlády pro lidská práva pro období 2019 – 2023.

C) ROZSAH/CÍLE VÝZKUMU SPOLU SE ZDŮVODNĚNÍM

Z uvedených důvodů je užitečné zabývat se v rámci projektu DCI Justice vstřícné k dětem právě touto opomíjenou problematikou tak, abychom jednotlivá zjištění mohli podložit alespoň dílčí statistikou z terénu, jakož i příklady dobré praxe hodné následování, a také odhalit skutečné příčiny dlouhodobého přetrvávání popsaných mezer v dodržování práv dítěte a zásad justice vstřícné k dětem.

Mohli jsme se tedy opřít o ty úřady a organizace, které důležitost této agendy pocítují. Většina dotazníků byla tedy distribuována přes organizace řízené Ministerstvem spravedlnosti (Probační a mediační služba a Justiční akademie pro další vzdělávání soudců), menší část pomocí Orgánů sociálně právní ochrany dětí (OSPOD), řízených Ministerstvem práce a sociálních věcí.

2.

POPIS NÁRODNÍHO KONTEXTU VÝZKUMU Z HLEDISKA SPRÁVNÍHO ŘÍZENÍ

A) TYP ŘÍZENÍ

Pro výzkum byla vybrána úprava poměrů nezletilých dětí před rozvodem rodičů a po něm. Důvodem tohoto výběru je skutečnost, že se v posledních letech jedná o jeden z nejčastějších typů správního řízení, kterého se účastní nezletilé děti. Jde o správní řízení orgánu sociálně právní ochrany dětí (dále OSPOD), která probíhají na úřadech obcí s rozšířenou působností, ale která dále pokračují na okresních (obvodních) soudech, kde se rozhoduje o budoucnosti nezletilých dětí jejich svěřením do péče konkrétní osoby. OSPOD v těchto případech figuruje jako kolizní opatrovník nezletilých dětí, a to i tehdy, pokud se rodiče na další péči o děti dohodnou. Tuto dohodu vždy musí schválit soud. Pokud koliznímu opatrovníkovi či soudu připadá dohoda v rozporu s právy dítěte nebo jeho nejlepším zájmem, či dohoda rodičů není možná, soud rozhodne o svěřením dětí do péče konkrétní osoby a o další úpravě poměrů nezletilého dítěte, včetně výše výživného pro nezletilé dítě.

OSPOD vždy v rámci správního řízení¹ vyslechne dítě, a to způsobem přiměřeným věku a schopnostem dítěte, zjistí jeho názor na současnou situaci, jeho zájmy, preference i jeho představu o budoucnosti (včetně toho, s kým chce dítě nadále vést společnou domácnost). OSPOD jedná s rodiči nezletilého dítěte, snaží se přesvědčit rodiče k dohodě, která by byla v nejlepším zájmu dítěte a která by se nejvíce blížila představě dítěte. Navrhuje rodičům v rámci řešení situace návštěvu institucí, jako je rodinná poradna, psycholog, v případě násilí v rodině konkrétní pomoc a instituce, které se touto pomocí zabývají. OSPOD vždy podá písemnou zprávu příslušnému soudu a účastní se soudního jednání jako zástupce práv dítěte.

B) ZAPOJENÍ AKTÉRŮ

Účastníky správního řízení jsou nezletilé děti, rodiče, OSPOD. Dalšími aktéry jsou místně příslušné soudy. Při zjišťování sociální situace nezletilého dítěte využívá OSPOD další instituce, jako jsou dětská lékařství, školy, které děti navštěvují, sociální odbory při městských úřadech, dále příbuzní, kteří se podílejí na výchově dětí, např. prarodiče, informují se v zájmových kroužcích, které dítě navštěvuje. V případě potřeby při rozhodování ve složitých případech mohou využít soudy soudní znalce, psychology, konkrétní neziskové organizace atd.

C) FÁZE ŘÍZENÍ

První kontakt s institucí, jakou je OSPOD, zažije dítě poté, kdy jeden z rodičů podá návrh na úpravu poměrů nezletilého dítěte k místně příslušnému soudu. Soud neprodleně informuje OSPOD, který rodinu kontaktuje. OSPOD iniciuje první setkání s rodiči na půdě úřadu. Jedná s každým z rodičů samostatně, zjišťuje rodinnou situaci, názory rodičů, jejich vizi řešení situace. Navrhuje jim způsob řešení, další možnosti pomoci v rámci rodinné terapie. Poté následuje setkání s dítětem v jeho domácím prostředí. Seznámení s dítětem probíhá v přítomnosti rodiče nebo jiné jemu blízké osoby, vlastní pohovor s dítětem je již bez přítomnosti jeho rodičů. Vlastní rozhovor je veden podle věku a rozumových schopností dítěte, kdy je mu vždy vysvětlen důvod a závažnost jeho sdělení. Dále si OSPOD vyžádá zprávu ze školy, kterou dítě navštěvuje, informace od ošetřujícího lékaře, zprávu od úřadu z místa bydliště obou rodičů, v případě potřeby znalecké posudky nebo vyšetření rodičů a dětí psychologem atd. Na základě všech těchto skutečností OSPOD posoudí možnosti a schopnosti rodičů v péči o dítě, schválí dohodu rodičů nebo navrhne řešení situace a zašle zprávu soudu.

¹ řídí se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění, § 4, § 14, § 17 a další

OSPOD jako kolizní opatrovník vždy hájí zájmy dítěte, a to i před jeho rodiči, vždy má zohlednit názor dítěte. Pokud ze šetření situace vyplýne, že je dítě v psychickém či fyzickém ohrožení, vždy má povinnost neprodleně zasáhnout, např. informováním orgánů činných v trestním řízení (policie, soud). Pokud se samo dítě cítí ohroženo, je OSPOD povinen mu zajistit odbornou pomoc, ať už ambulantní nebo institucionální nebo v rámci neziskového sektoru. Dítě má právo se na OSPOD obrátit i bez vědomí rodičů. Pokud se dítě účastní jednání na úřadu, musí k tomu mít vytvořené podmínky přiměřené věku a rozumovým schopnostem. Na všech úřadech zabývajících se sociálně právní ochranou dětí mají vytvořené a schválené standardy⁴, které jsou povinni dodržovat, např. vytvoření speciální místnosti pro jednání s dětmi, kde nebudou při jednání rušeny, místnost nesmí působit stroze, dítě musí mít k dispozici hračky, zaměstnanci musí být proškoleni k práci s nezletilými dětmi a jejich potřebami. Pracovníci OSPOD mají k dispozici speciální pomůcky napomáhající komunikaci a zjišťování názoru dítěte vzhledem k jeho specifickým potřebám. Děti mají právo na vyjádření bez přítomnosti rodičů, na pravdivé vysvětlení situace atd.

Soudního jednání se účastní rodiče nezletilého dítěte a kolizní opatrovník (OSPOD). Dítě musí být vždy přítomno, pokud o to samo požádá. Pokud o to požádá jiný účastník řízení nebo soud, posuzují se věk a rozumové schopnosti dítěte a jeho schopnost porozumět dopadům soudního řízení. Soud má vždy rozhodovat v nejlepším zájmu dítěte, přihlížet k vysloveným přáním dítěte, v případě vyššího věku dítěte se řídit přáním dítěte v otázce, s kým chce nadále vést společnou domácnost, pokud tato přání závažným způsobem neodporují nejlepšimu zájmu dítěte (není-li ohroženo v dalším rozvoji v případě, že soud jeho přání splní).

Po ukončení soudního jednání rozhodnutím o úpravě poměrů nezletilého dítěte, jeho svěřením do péče konkrétní osoby nebo rozhodnutím o střídavé péči, vyměření výše výživného konkrétním osobám a nabytím právní moci rozsudku je ukončeno i správní řízení na OSPOD. Funkce OSPOD jako kolizního opatrovníka tím končí, je však nadále k dispozici jak rodičům, tak dětem. V případě vleklých sporů mezi rodiči může OSPOD působit jako mediátor při jejich jednáních, v těchto případech i nadále sleduje nezletilé dítě a je připraven bránit jeho nejlepší zájmy.

⁴ V zákoně č. 401/2012 Sb., což je novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, § 9a, odst. (3) a (4)

3.

ANALÝZA DAT Z OBDRŽENÝCH DOTAZNÍKŮ

Pro analýzu situace byly použity dva dotazníky, jeden určený pro profesionály v oblasti správních a soudních řízení týkajících se dětí, druhý pro děti, resp. mladé dospělé, kteří jako děti takovými řízeními prošli. Oba dotazníky vypracoval vedoucí partner projektu, DCI Belgie, jako jednotné pro partnery zúčastněné na projektu ve všech dotčených státech EU. Spolek zastánců dětských práv – česká sekce DCI – je přeložil do češtiny a lokalizoval, tj. upravil pro české prostředí.

Dotazníky byly po předchozím projednání rozeslány pracovníkům Probační a mediační služby, Justiční akademie a orgánů sociálně právní ochrany dětí (OSPOD), celkem bylo rozesláno 41 dotazníků.

Dotazníky pro děti, resp. mladistvé, nebyly rozesílány, ale vyplňovány při dvou workshopech, jež byly uspořádány s pomocí organizací, jež dlouhodobě pracují s dětmi v alternativní péči (např. Lumos), vždy s cca 10 účastníky. Výhodou bylo, že jejich pracovníky tyto děti či mladí dospělí znají a mají k nim důvěru, takže je menší pravděpodobnost, že budou úmyslně uvádět vymyšlené či zkrácené odpovědi.

3.1 PRŮZKUM MEZI PROFESIONÁLNÍMI PRACOVNÍKY

Podkladem pro analýzu situace v dodržování práv dítěte bylo 29 vyplněných dotazníků.

A. Profese a vzdělání respondentů

A1) Profese respondentů

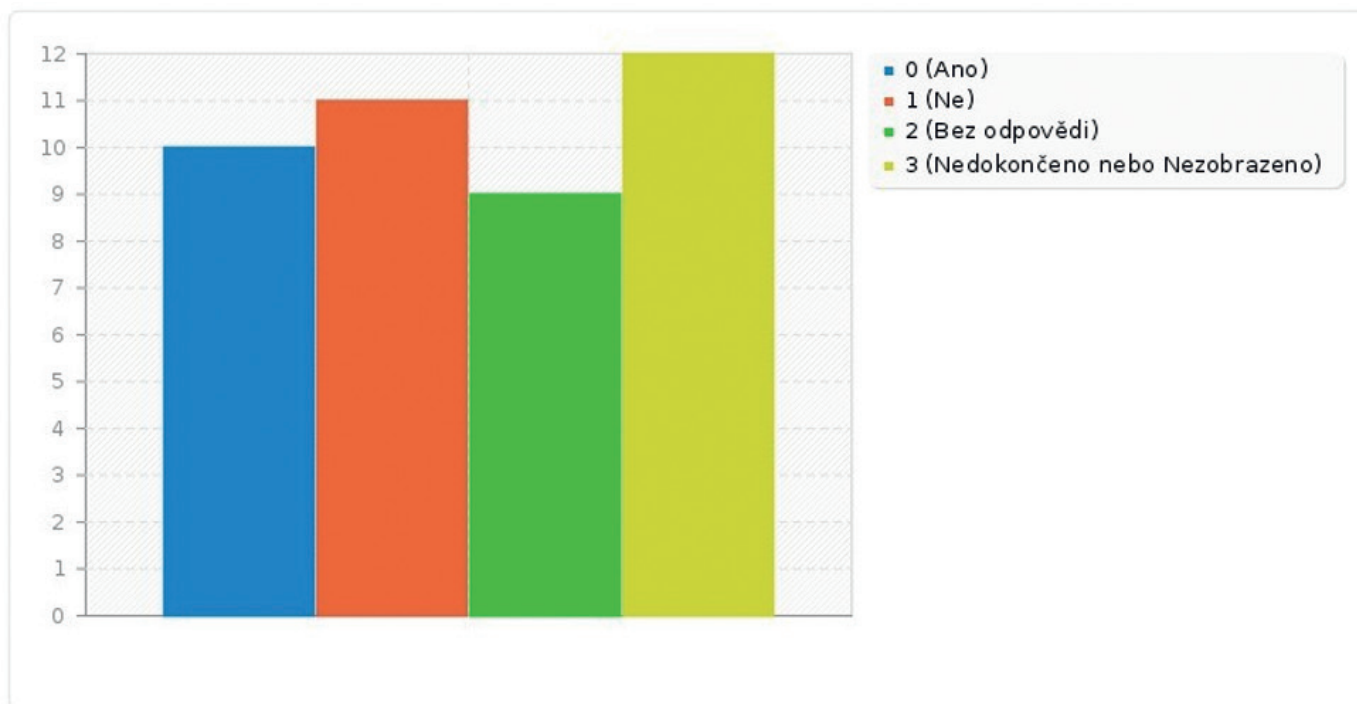
Třetina respondentů neuvedla profesi, ze zbývajících dvou třetin dotazníků vyplnili právníci (také soudci a advokáti) a pouze dva sociální pracovníci.

A2) Původní profese respondentů

Odpovídá i původnímu vzdělání respondentů.

A3) + A4) Práva dítěte a zásady justice vstřícné dětem ve vzdělání respondentů

Pozitivně lze hodnotit, že právníci většinou uvedli, že jejich vzdělání obsahuje i práva dítěte, méně příznivá je situace v otázce, zda obsahuje zásady o justici vstřícné k dětem, kdy více jak polovina respondentů odpověděla záporně.



Graf 1: Obsahuje Vaše vzdělání zásady justice vstřícné dětem?

A5) Další odborné vzdělání spojené s právy dítěte

Naštěstí chybějící vzdělání v oblasti práv dítěte si doplnila většina respondentů různými semináři, kurzy, školeními, většinou na Justiční akademii, sociální pracovníci v kurzech pořádaných MPSV, mnozí získávají informace samostudiem, případně praxí.

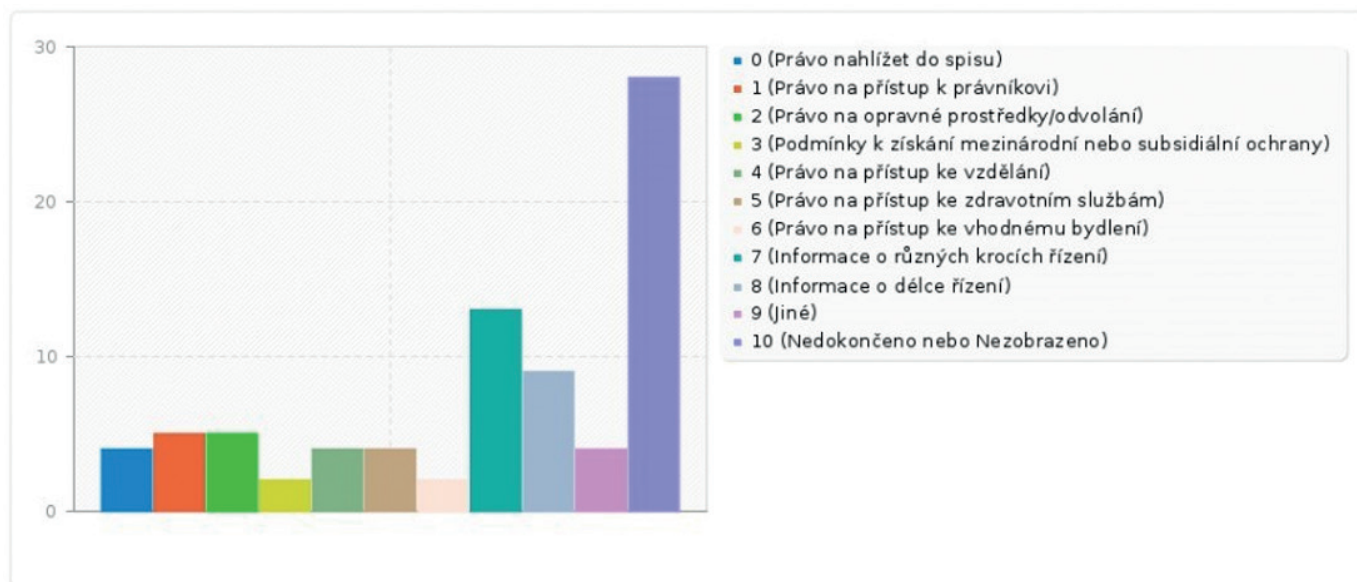
Pouze malá část respondentů neměla na další studium čas či informace, kde tato studia nalézt.

B. Informace poskytnuté dítěti o jeho právech

B1) Typy informací podávaných dítěti o jeho právech

Aby byla dodržena práva dítěte ve správním aj. řízení, je třeba, aby dítě bylo informováno o svých právech a možnostech jemu poskytovaných.

Můžeme konstatovat, že většinou je dítě informováno o různých krocích řízení (92,86 %) a délce řízení (64,29 %), respondenti uvedli konkrétní situace dle své profese a role v těchto řízeních. 35,71 % tvoří právo na přístup k právníkovi a právo na opravné prostředky či odvolání, 28,57 % právo nahlížet do spisu a ze 14,29 % právo k získání mezinárodní nebo subsidiární ochrany. Dále jsou poskytovány ve 28,57 % informace o právu na vzdělání a také o přístupu ke zdravotním službám, 14,29 % činí informace o právu přístupu ke vhodnému bydlení.



Graf 2: Které informace o správním řízení a právech dítěte dáváte dítěti?

B2) Forma poskytovaných informací

Většina respondentů uvedla (93 %), že informace jsou podávány ústně, zbytek, že písemně.

B3) Přítomnost dospělé osoby při předávání písemných informací dítěti

Pokud jsou dítěti podávány informace písemně, polovina respondentů odpověděla, že je u toho vždy přítomna dospělá osoba, aby je s dítětem přečetla, dva respondenti nevěděli a na ostatní se tato skutečnost nevztahuje.

B4) Metody ke zjištění věku dítěte

Pokud není znám věk dítěte, používají se nejčastěji oficiální dokumenty (64 %), neoficiální dokumenty, např. doklad o studiu (29 %), anatomický (14 %) a psychologický test (7 %).

B5) Přítomnost překladatele/mediátora, pokud dítě nemluví česky

Pokud dítě nemluví česky, je téměř vždy přítomen mediátor.

Ovšem je nejisté, zda tyto osoby jsou vyškoleny pro komunikaci a práci s dětmi.

B6) Sdělování vyhodnocení a rozhodnutí dítěti či jeho rodině

Ne všechna rozhodnutí a vyhodnocení jsou doručována dítěti, informovanost dětí je závislá na typu řízení, věku dítěte, jeho duševním stavu, rozpoznávacích schopnostech, někdy to ani není vhodné, např. u sporů rodičů apod. Mnohdy se dítě dozví rozhodnutí, ovšem není mu vysvětleno, na základě čeho bylo rozhodnuto.

B7) Hodnocení úředníků správních orgánů ohledně jejich schopnosti komunikovat s dětmi

Nejednoznačně vnímají respondenti situaci, zda jsou úředníci správních orgánů hodnoceni ohledně své schopnosti komunikovat s dítětem, což by měl být v této agendě základ. Tuto neblahou situaci dokumentuje rozložení odpovědí: 14,29 % odpovědí je ano, 42,86 % je ne, 42,86 % nevím.

2 respondenti uvádějí, že úředníci z OSPOD jsou hodnoceni svými nadřízenými dle legislativy a během výkonu pracovní činnosti.

B8) Doprovod dítěte rodiči či opatrovníky při rozhovoru se správními službami

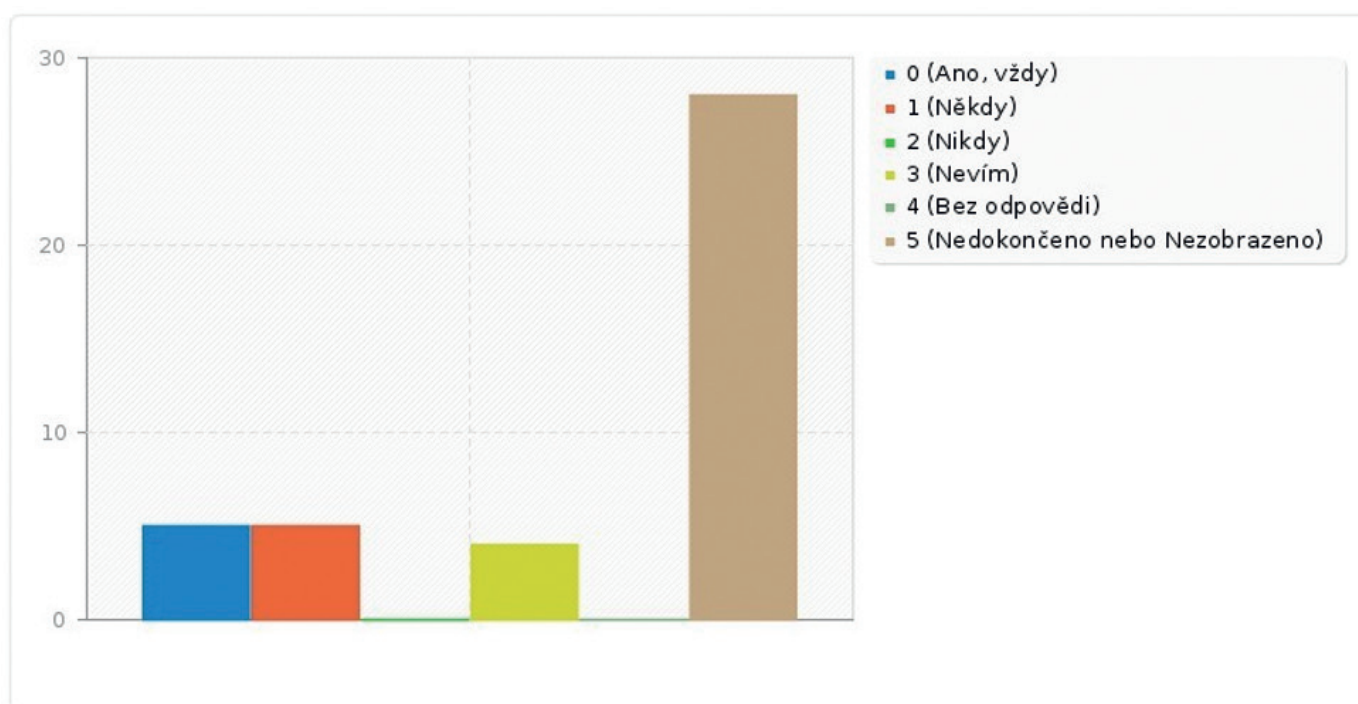
Dalším tématem je doprovod dítěte rodiči při rozhovoru se správními službami či orgány.

28,57 % odpovědí je ano, 42,86 % ano někdy, 7,14 % nikdy a 14,29 % nevím.

Vždy se berou v úvahu možné problémové vztahy, jež může mít dítě se svými rodiči či pečovatelem nebo opatrovníkem a jejichž přítomnost by mohla dítěti způsobit diskomfort. Ovšem ne vždy se toto bere v potaz, dvě třetiny respondentů uvedlo, že ano, a třetina, že ne vždy.

B9) Ptají se dítěte úředníci správních služeb, zda chce být doprovázeno rodičem či opatrovníkem?

Ne vždy se ptají úředníci správních orgánů/služeb dítěte, zda chce být při rozhovoru doprovázeno rodiči, pečovatelem, opatrovníkem nebo blízkou osobou. Shodný počet respondentů odpovědělo ano a ne (35,71 %) a 28,57 % uvedlo, že neví.



Graf 3: Dotazují se úředníci správních orgánů dítěte, zda chce být během rozhovoru doprovázeno?

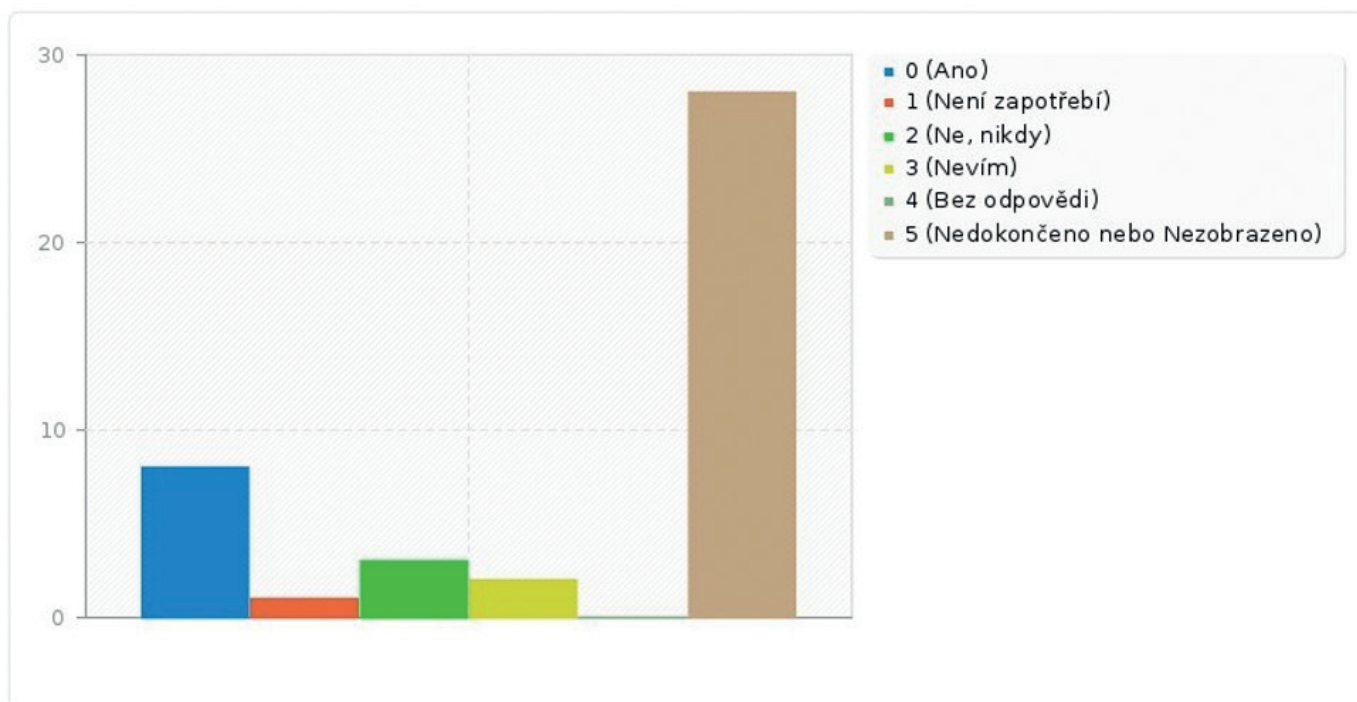
B10) Vysvětlení úředníků správních orgánů prostými slovy o možnosti dítěte se odvolat

Nedostatečná je informovanost dětí o možnosti odvolání proti rozhodnutí správních orgánů, pouze 14,29 % respondentů uvedlo, že úředníci prostými slovy vysvětlují dítěti tuto možnost, 21,43 % že někdy, a 64,29 %, že neví.

Důvody: vysoká fluktuace lidí v této oblasti, málo vyškolených lidí a že dítě je vždy zastoupené opatrovníkem, jenž zkoumá jeho názor a odvolá se, pokud rozhodnutí je proti vyjádření dítěte.

C1) Možnost dětí iniciovat právní kroky samy bez rodičů či opatrovníků

Zda děti samy mohou iniciovat kroky, odvolání nebo revizi bez závislosti na rodičích či určených opatrovnících 14,29 % respondentů neví, 57,14 % odpovědělo, že ano, 7,14 % že není zapotřebí a 21,43 % neví. Ovšem tři čtvrtiny soudí, že děti mají podporu, protože dítě je zastoupeno opatrovníkem, jenž hájí zájmy dítěte a prostřednictvím něhož je možné podat odvolání. Mnohdy dostatek právní svéprávnosti dítěte brání jeho plné procesní způsobilosti.



Graf 4: Mohou děti iniciovat právní kroky, odvolání nebo revizi samy bez závislosti na rodičích?

D. Usnadnění participace dítěte

D1) Neformální interakce s dítětem na počátku každého rozhovoru k určení jeho vyzrálosti

Důležitou součástí práva dítěte je určení jeho schopnosti porozumět a aktivně se zúčastnit řízení. 85,71 % respondentů uvedlo, že je na počátku každého rozhovoru s dítětem neformální interakce k určení jeho zralosti, což umožní tazateli působit na chování a mluvu dítěte. Pouze 7,14 % uvedlo, že neví a že nikdy. Sociální pracovník se snaží získat důvěru dítěte, vysvětluje důvody rozhovoru, průběh a vysvětlí mu jeho práva. podobně je tomu u soudu.

D2) Pozornost tazatelů chování a pocitům dítěte a navození pocitu bezpečí

Tazatelé téměř vždy věnují pozornost při rozhovorech s dítětem jejich pocitům a dávají mu pocit bezpečí. Pokud tomu tak v menší míře není, je to dáno nedostatečným proškolením a komplikacím porozumět emocím dítěte.

D3) Proškolení pracovníků k vybízení dětí, aby hovořily a byly vyslyšeny při rozhovorech

Nedostatečné proškolení pracovníků se odráží v odpovědích na téma, zda jsou pracovníci školení k vybízení dětí, aby hovořily, a také, aby zajistili, že budou děti slyšeny při každém rozhovoru v rámci správního řízení - 42,86 % soudí, že ano, 21,43 % že ne vždy a 35,71 % neví. Proč ne vždy vysvětlují tím, že ne pokaždé je toto vybízení možné a vhodné, protože by mohlo ohrozit další vývoj dítěte a také rozhoduje věk dítěte. Někdy je ovšem na vině pomalu se šířící dobrá praxe.

D4) Otázka existence metody, jak napomoci dítěti, aby se nebálo mluvit

Důležitým momentem je posoudit zralost a schopnost dítěte. Respondenti byli dotázáni, zda existuje mechanismus či metoda, jak napomoci dítěti, aby mluvílo podle svého věku, zralosti a schopnosti.

Většina (85,71 %) neví, pouze 14,29 % odpovědělo, že ano. Uvádí, že předškolní děti hodnotí dětský psycholog a se staršími dětmi hovoří sociální pracovník či soudce o samotě. Od věku 12 let zákon⁵ předpokládá, že dítě je schopno podat vlastní stanovisko k věci a to je sociálním pracovníkem či soudcem zjišťováno při pohovoru.

D5) Míra, do jaké jsou brány v potaz preference dítěte při rozhodování v rámci řízení

Většina respondentů se kloní k názoru, že v různé míře jsou brány v potaz pohledy, názory a vyjádřené preference dítěte.

E1) Existence politiky ochrany dítěte ve správních službách a orgánech

Pozitivně lze hodnotit odpověď na otázku, zda ve správních službách a orgánech zabývajících se dětmi existuje politika ochrany dítěte, kdy nadpoloviční většina se domnívá, že ano, 14,29 % neví a bohužel 28,57 % neodpovědělo.

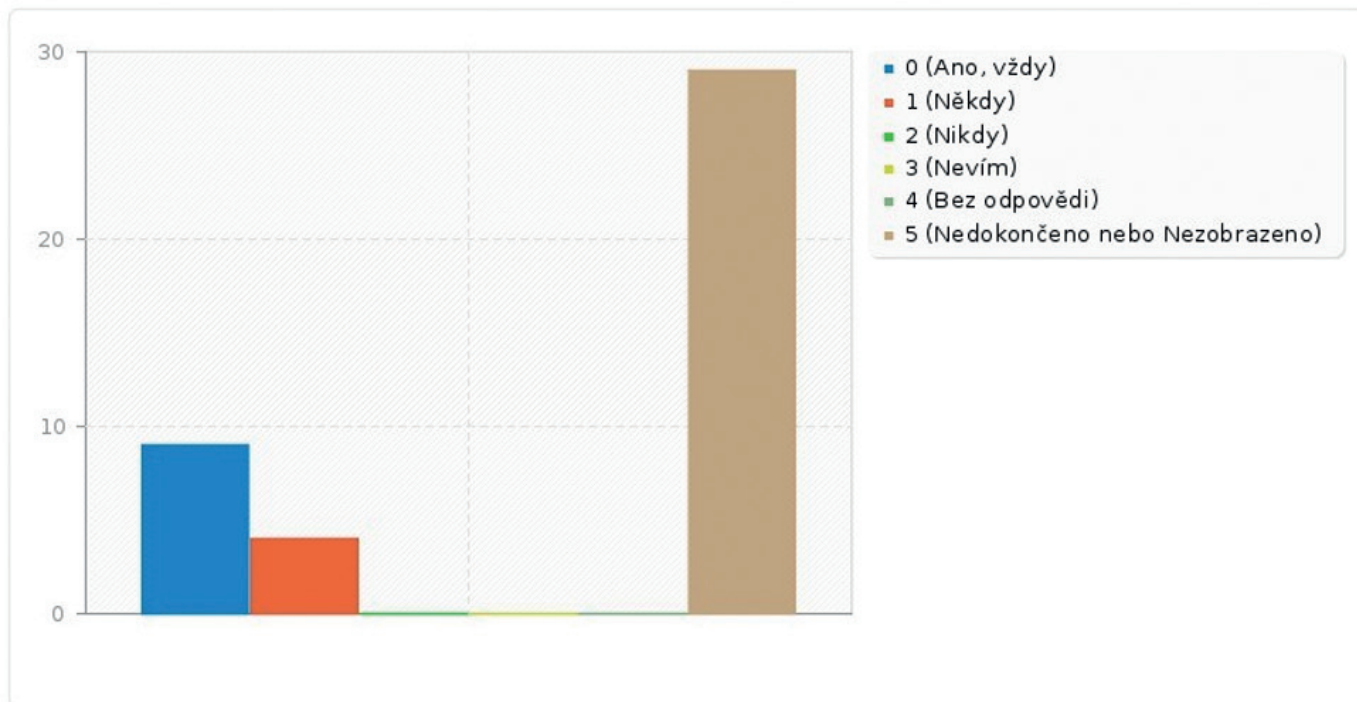
Polovina respondentů se domnívá, že všichni úředníci správních služeb a orgánů přicházejících do kontaktu s dětmi mají předemtné školení, ovšem většina respondentů neví, zda jsou tito úředníci hodnoceni za realizaci politiky na ochranu dítěte, pokud ano, pak nadřízenými orgány.

F. Právo na důvěrnost a soukromí

F1) Respektování důvěrnosti při vedení rozhovoru s dítětem

Většina respondentů (69,23 %) uvádí, že soudci či úředníci správních služeb při rozhovoru respektují důvěrnost a rozhovor probíhá v uzavřené místnosti.

⁵ zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění, § 8, odst. (3)



Graf 5: Pokud soudci či úředníci správních služeb a orgánů vedou rozhovor s dítětem, probíhá to v uzavřené místnosti respektující důvěrnost?

F2) Existence služebního tajemství pro správní služby přicházejícími do kontaktu s dětmi

Téměř všichni respondenti uvádějí, že existuje služební tajemství pro správní služby a orgány přicházející do kontaktu s dětmi.

F3) Pořizování audio/video záznamu při rozhovoru nebo v rámci řízení

O pořizování audio či video záznamu respondenti mnoho nevědí, shodně 46,15 % uvádí, že někdy a také že nikdy, a 7,69 % neví. Záleží to na mnoha okolnostech, např. na technickém vybavení prostor, kde je hovor veden, či na povaze řízení.

F4) Jasná a explicitní protokoly či pravidla pro úředníky správních služeb ohledně důvěrnosti

Také o tom, zda mají úředníci správních služeb a orgánů jasné a explicitní protokoly či pravidla ohledně důvěrnosti, není jasná situace. 38,46 % uvádí ano, 23,08 % ne a 38,46 % neví. Také není všem jasné, zda jsou tato pravidla pro všechny služby, či jen pro ty s dětmi. Pokud se týkají dětí, jsou vysvětlovány i dětem.

G. Nejlepší zájem dítěte

G1) Obeznamování respondentů s principem nejlepšího zájmu dítěte

Velice pozitivní je, že všechny odpovědi na otázku obeznámení s principem nejlepšího zájmu dítěte jsou kladné.

G2) Vedení rozhovorů soudců či správních úředníků s dětmi v přátelském prostředí

Ne vždy je rozhovor soudců a úředníků správních služeb s dítětem veden v přátelském prostředí k dítěti, např. vybavení, hračky atd. 72,73 % odpovědí je někdy, pouze 9,09 % ano a 18,18 % nikdy.

G3) Průměrná délka správního řízení (od podání do rozhodnutí) týkajícího se dítěte

Velice rozdílné jsou údaje o průměrné délce správního řízení (od podání do rozhodnutí) týkajícího se dítěte. V zásadě záleží na okolnostech a konkrétním úřadu, soudu, soc. pracovníci se snaží jednat co nejrychleji, uváděná doba je od 1 měsíce po několik let. Důvodem je nedostatek referentů, chybějí místnosti pro pohovor s dětmi.

G4) Existence individuálního posouzení nejlepšího zájmu dítěte

Důležitým faktorem je fakt, že na otázku, zda existuje individuální posouzení nejlepšího zájmu, kladně odpověděla třetina respondentů, zbytek neví. Nejlepší zájem posuzuje tým ve spolupráci s rodiči, opatrovníky, dále se vychází ze spisu, znaleckých posudků apod.

G5) Respektování hledisek nejlepšího zájmu dítěte při rozhodování správních orgánů a soudů

Velmi důležité pro zachování a respektování práv dítěte je dodržování velice podstatných aspektů, které se bytostně dítěte týkají.

Tyto aspekty jsou:

1. pohled dítěte
2. zachování rodinného prostředí dítěte
3. sociální prostředí
4. péče, ochrana a bezpečí dítěte
5. zranitelnost dítěte
6. vzdělání

Z odpovědí respondentů lze vyčíst, že uvedené aspekty jsou zohledňovány. V menším měřítku se objevují i případy, kdy tomu tak v různé míře není.

Nejlépe hodnocená je situace v zachování rodinného prostředí dítěte. Pouze 1 odpověď vyjadřuje názor, že není brán na rodinné prostředí ohled. Ostatní z celkových 9 se kloní k názoru, že ano.

Dalším poměrně dobře hodnoceným aspektem je péče, ochrana a bezpečí. Pouze dva respondenti z 9 odpověděli, že tento faktor není nebo téměř není brán v potaz.

Aspekty pohled dítěte, zranitelnost a vzdělání jsou hodnoceny podobně. Kladně se vyjádřila většina respondentů. U vzdělání žádný respondent neuvěděl, že by vůbec nebyl brán na toto zřetel. U pohledu dítěte se toto domnívá jeden. Dva respondenti se bohužel domnívají, že není vůbec brán ohled na zranitelnost dítěte.

G6) Existence pokynů k nerespektování přání dítěte

Pro řízení, které se týká dítěte, je také důležité, zda úředníci správních orgánů a agentur mají jasné pokyny, kdy mohou nerespektovat přání dítěte. V této oblasti je situace nepřehledná. 64 % odpovědí je, že ano, 18 % že ne a 18 % respondentů toto neví.

Respondenti uvedli, že tyto pokyny vytvořil MPSV a zákonodárce a Ústavní soud.

72 % respondentů vidí tyto pokyny jako relevantní, zbylí respondenti nevědí.

Na otázku, zda by respondent pokyny stanovil jinak, uvedlo shodně 43 %, že ne a že neví, jen 14 %, že by je změnili tím, že by je více svázali pravidly.

K tomu, zda by bylo dobré takové pokyny mít, se vyjádřili dva respondenti, a to záporně.

H. Překážky, které brání provádění těchto zásad

H1) Vzdělávání advokátů v doktorském studiu neobsahuje zásady justice vstřícné k dětem.

H2) Absence jiné zcela nestranné osoby hájící výhradně práva dítěte, zejména advokáta ex offio, v průběhu správního/soudního řízení. Důvodem je to, že advokáta by musel zaplatit soud ze svého rozpočtu (resp. Ministerstva spravedlnosti), zatímco pokud tentýž soud určí OSPOD za konfliktního opatrovníka dítěte, náklady jsou hrazeny z kapitoly MPSV státního rozpočtu.

H3) Často dítě dostane rozhodnutí bez vysvětlení, na jakém základě bylo rozhodnutí učiněno.

H4) Státní úředníci nejsou vždy posuzováni z hlediska jejich schopnosti komunikovat s dětmi, což by mělo být základem této agendy.

H5) Úředníci se ne vždy ptají dítěte, zda chce být během pohovoru doprovázeno rodičem, pečovatelem, opatrovníkem nebo blízkou osobou.

H6) Děti nejsou poučeny o možnosti odvolání proti správním rozhodnutím. Důvodem je vysoká fluktuace pracovníků v této oblasti, nedostatek vyškolených pracovníků a předpoklad, že dítě je vždy zastoupeno zákonným zástupcem či opatrovníkem, který zkoumá jeho názor a podává odvolání za dítě, pokud rozhodnutí neodpovídá vyjádření dítěte.

H7) Nedostatečné vybavení prostor, kde se provádí rozhovor s dítětem, brání někdy nahrávání videa / zvuku, stejně jako vytváření prostředí vhodného pro děti.

H8) Správní řízení týkající se dítěte je někdy neúnosně dlouhé, až několik let. Důvodem je nedostatek úředníků nebo místností pro výslechy dětí.

H9) Navzdory některým pozitivním změnám od roku 2014 je stále příliš mnoho případů (tzn. ještě více dotčených dětí) pro každého (špatně placeného) sociálního pracovníka. V roce 2012 to bylo 153 případů. Sociální pracovníci (a soudci) jsou přetížení papírováním. Tato situace má za následek nedostatečnou práci se skutečnými dětmi, syndrom vyhoření a vysokou fluktuaci sociálních pracovníků.

I. Osvědčené postupy a mapování vnitrostátních nástrojů propagujících nebo vysvětlujících CFJ

Neexistuje mnoho závazných ustanovení zakotvujících zásady CFJ (zákony, vyhlášky, nařízení či usnesení vlády). Některé zásady CFJ jsou obsaženy v zákoně č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže⁶.

Principy a osvědčené postupy CFJ popsal prof. Dalibor Jílek, Masarykova univerzita Brno⁷.

Sérii seminářů na toto téma pořádal Veřejný ochránce lidských práv⁸, Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí⁹ a Senát Parlamentu České republiky¹⁰.

3.2 PRŮZKUM MEZI DĚTMI A MLADISTVÝMI, KTERÍ PROŠLI SPRÁVNÍM ŘÍZENÍM

V rámci projektu Justice vstřícná k dětem proběhla v Pardubickém a Ústeckém kraji v únoru a březnu 2020 dvě setkání s jedenácti dětmi, resp. mladistvými, deset z nich nyní ve věku mezi 16 a 19 lety, které se jako nezletilé (většinou ve věku pod 15 let) setkaly s institucemi jako OSPOD, policie, soud apod.

Setkání proběhla vždy za přítomnosti dvou dospělých osob, terénních sociálních pracovníků. Děti tyto pracovníky znají z praxe, kdy spolupracovaly s jejich rodinami dlouhodobě, a to i v rámci akcí v organizaci Lumos, případně v Otevřeném klubu mládeže, který navštěvovaly. Setkání proběhla v klubovně ve vlídné atmosféře, mladiství se nejdříve trochu styděli, pak spolupracovali. Většina z nich pocházela z vyloučených lokalit, ti byli jako děti často naváděni proti sociálním pracovníkům a policii.

Žádost o zahájení řízení podával u poloviny z nich příslušník vlastní rodiny (nejčastěji matka), z poloviny OSPOD nebo jiný úřad. Jeden chlapec podal žádost sám, aby se s pomocí Odboru sociálních věcí dostal z dysfunkční rodiny.

Tito mladiství bohužel nebyli schopni vyplnit dotazníky o svých zkušenostech týkajících se vstřícnosti vůči dětem v rámci správních či opatrovnických řízení sami, občas jim musely být otázky několikrát přečteny a vysvětleny. Jako děti se podílely na trestné činnosti nebo užívání drog, proto pro ně bylo prvořadé, jaká mají práva, prý je potřeba mít lepší právníky, „aby je z toho vysekali“... Dále se shodli, že nejvíce záleží na osobnosti sociální pracovníce, potřebují mít u sebe někoho, komu věří, kdo na ně „bude hodný“, chtěli by mít u jednání vždy nějakou blízkou osobu, ne vždy však rodiče, chtěli by si ji vybrat sami. Záleží podle nich i na prostředí, vadí jim, když se cítí jako vězni, i když nic neudělali.

Chtějí se vyjadřovat ke svým záležitostem, ale potřebují, aby se jim situace vysvětlila „jejich řečí“, aby vše pochopili.

Mají problém, když jim někdo něco nařizuje, je potřeba se k nim chovat jako k partnerům – poprosit, nerozkazovat. Uvítali by neformální přístup a oblečení. Na závěr setkání se však všichni shodli, že o právech se toho moc nedozvědí ve škole ani od rodičů, chtěli by třeba přednášky v Otevřeném klubu mládeže nebo aby s nimi více mluvil sociální pracovníce, která by měla být milá a vše jim vysvětlila. Chápou, že od rodičů se všechno nedozvědí.

6 <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218>, § 37, 42, 42a, 43, 44, 53, 54, 57, 91

7 <http://www.prava-ditete.cz/zdroje/justice-vstricna-k-detem/>

8 <https://www.ochrance.cz/dalsi-aktivity/archiv-vzdelavacich-akci/>

9 <http://www.prava-ditete.cz/zdroje/justice-vstricna-k-detem/>

10 <https://www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/81452/68390>

3.2.1 ZKUŠENOSTI S PRÁVNÍM SYSTÉMEM

Všechny děti (11) měly zkušenost se soudem, 9 z nich s OSPD, 7 s bytovým nebo sociálním odborem Městského úřadu (MěÚ), pouze 4 s advokátní kanceláří (AK).

1) Důvody, proč se do této situace dostaly:

- ↳ Návrh na svěření dítěte z péče jiné příbuzné do péče (biologické) matky.
- ↳ Řízení o úpravě výchovy dítěte po rozvodu rodičů.
- ↳ Návrh OSPD na odebrání dítěte z rodiny a svěření do ústavní péče.
- ↳ Prodloužení ústavní péče do věku 18 let dítěte.
- ↳ Žádost dítěte o odebrání z rodiny a svěření do ústavní péče.
- ↳ Žádost o svěření dítěte do ústavní péče po smrti jeho matky, když se k péči nehlásil nikdo jiný z rodiny.
- ↳ Návrh na ústavní výchovu dítěte, které utíkalo z domova.
- ↳ Návrh ústavní výchovy dívky, která chodila za školu a kradla (matka drogově závislá).

2) Vstřícnost institucí k dítěti podle jeho vlastního vnímání

Pozitivní pocity převažovaly nad negativními ohledně advokátů a OSPD.

Zhruba vyrovnané pozitivní a negativní pocity ohledně MěÚ a diagnostického ústavu.

Negativní pocity převažovaly u policie a soudů.

3) Aby takovou vstřícnost děti pociťovaly při návštěvě těchto institucí, chtěly by, aby mohly mít s sebou důvěrníka (tj. někoho, koho by si samy vybraly) – 7 respondentů – a aby místo bylo přívětivější (barvy, křesla, prostředí) – 6 respondentů.

Cca třetinu respondentů by pomohlo, kdyby o sobě nemuseli podávat osobní informace, a 3 z 11 respondentů si myslí, že by jim k lepšímu pocitu nepomohlo nic.

4) Přítomnost, resp. pomoc odborníků při pobytu v dané instituci

Ve všech 11 případech byla přítomna sociální pracovníce, v 8 psycholog, v 5 právník, ve 3 školský poradce a v jednom případě etoped, kteří s dětmi mluvili.

5) Mateřským jazykem všech dětí byla čeština, komunikace v jiném jazyce nebyla třeba.

3.2.2 INFORMOVÁNÍ DĚTÍ O JEJICH PRÁVECH

1) Všechny děti myslí, že rozuměly důvodům, proč s těmito osobami musely mluvit.

2) 8 z 11 dětí dostalo během řízení informace o svých právech, 3 informace nedostaly.

3) Tyto informace dostaly většinou (5) během řízení, menšina (3) již před ním, resp. po jeho začátku, 2 až po skončení řízení.

4) Většina dětí (6) považuje poskytnuté informace za nepřiliš jasné, 1 za jasné, avšak 1 za zcela nepochopitelné.

5) Naprostá většina dětí (8) by ráda obdržela více informací o svých právech.

6) Děti by chtěly dostat zejména odpovědi na tyto otázky:

- ↳ **Mohu mít svého právníka (2 účastníci)? Kdo mne může zastupovat?**
- ↳ **Kdy musím (u soudu) odpovídat a co mohu odpovídat (2 úč.)? Mohu lhát?**
- ↳ **Jaká mám práva a možnosti?**
- ↳ **Jak bude řízení probíhat, jak dlouho a jaký dopad bude mít na mou budoucnost?**

7) Od koho by děti chtěly získávat informace:

Většina od sociálních pracovníků (9), příp. od soudce či úředníka (7), v menší míře (po 2) od rodiče, vychovatele či poradce, nechtěly by je od učitelů (4) a právníků (3). Jeden účastník by rád získal informace od terapeuta.

8) Jiné formy, jak získat informace o svých právech:

- ↳ prostřednictvím poradenských center (8)
- ↳ od kamarádů či příbuzných (6)
- ↳ z internetu (web, e-mail) (6)
- ↳ z bezplatné telefonní linky (3), z televize (3)
- ↳ v nízkoprahovém klubu (1)

Nechtější je ze Snapchatu (3) a z letáků (2), ohledně Facebooku jsou 3 pro a 3 proti.

3.2.3 VNÍMÁNÍ DOSAŽENÍ SPRAVEDLNOSTI

Dosažení spravedlnosti děti nejčastěji hodnotí průměrně (4 úč.), průměrná známka je 3,2 (kde 1... nejlepší, 5... nejhorší).

3.2.4 OKOLNOSTI ROZHODNUTÍ TÝKAJÍCÍHO SE DÍTĚTE

- 1) Téměř všechny děti (9 z 10) se setkaly s rozhodnutím, které se jich přímo týkalo.
- 2) Časové rozložení těchto rozhodnutí bylo rovnoměrné (před začátkem, po začátku, během, při ukončení, po skončení řízení).
- 3) U všech 11 dětí rozhodl soudce, u 10 i sociální pracovník, u 4 policista, u 3 psycholog, u jednotlivých dětí ředitel školy, ředitel dětského domova, lékař, právník, vychovatel, úředník a vlastní matka.
- 4) Ve většině případů šlo o odebrání z rodiny (8) a o umístění do náhradní péče (6).
- 5) Děti jako pro ně nejdůležitější pociťují rozhodnutí o odebrání z rodiny (5).
- 6) 6 dětí bylo přítomno rozhodování, 5 nebylo.
- 7) Než bylo rozhodnuto, 7 dětí se někdo zeptal na jejich názor, 4 děti se nikdo neptal.
- 8) Rodným jazykem všech dětí je čeština.
- 9) 6 dětí má pocit, že jejich názor byl vzat v úvahu, 4 děti mají opačný pocit.
- 10) 6 dětí má pocit, že se s nimi jednalo slušně, 4 děti mají opačný pocit.
- 11) Pro všech 11 dětí je však důležité, aby je rozhodující osoba vyslechl.
- 12) Měla by je vyslechnout přímo (5), prostřednictvím právníka (4) či důvěníka (4), v žádném případě prostřednictvím rodičů (4 ne). V jednotlivých případech by chtěly, aby byl vyslechnut rodinný příslušník, sociální pracovník či ředitel dětského domova.
- 13) U řízení za účasti poloviny dětí (5) byl přítomen někdo, kdo jim srozumitelně vysvětloval okolnosti.
- 14) Šlo o rodiče (2), sociální pracovníci (1), ředitele dětského domova (1), právníka (1) či úředníka (1).
- 15) Polovina dětí (5) rozuměla závěrečnému rozhodnutí o sobě, 1 výslovně uvádí, že ne.
- 16) 4 děti porozuměly, když jim toto rozhodnutí bylo vysvětleno, jednomu vysvětleno nebylo, jedno si není jisto, ostatní na tuto otázku neodpověděly.

17) Děti by byly nejradši, kdyby jim takové rozhodnutí vysvětlila sociální pracovnice (10 ano, 1 ne – mohlo být ovlivněno tím, že se pohovorů zúčastnily pouze děti, s nimiž sociální pracovnice dlouhodobě pracovaly a měly jejich plnou důvěru). Odůvodňují to tím, že sociální pracovníci problematice rozumějí a měli by to umět vysvětlit dítěti nejlépe. Je pro ně důležitý osobní kontakt s někým, komu důvěřují.

V menší míře by si přály, aby jim rozhodnutí vysvětlil rodič (3 ano, 1 ne), jiný člen rodiny (3 ano, 1 ne), důvěrník (3 ano, 1 ne) nebo soudce (4 ano, 1 ne), ředitel nebo pracovník dětského domova (teta).

Nepřály by si vysvětlení od lékaře nebo úředníka nebo aby bylo vysvětlení zasláno obyčejnou či elektronickou poštou – děti se obávají, že by takovému vysvětlení neporozuměly.

18) Většina dětí (6) dostala příležitost se zeptat na rozhodnutí, která se jich týkala, nebo se k nim vyjádřit, menšina (4) tuto příležitost neměla.

19) Návrhy dětí, co by rády změnily v rozhodnutí nebo ve způsobu, jak bylo učiněno:

- ↳ Chtěl bych být u soudu a říci tam svůj názor – nikdo se mne neptal.
- ↳ Chtělo by to, aby mě někdo poslouchal.
- ↳ Chtěl bych mít možnost říci víc faktů k situaci.
- ↳ Neměl by se brát ohled na medializaci případu – právníkovi jde o jeho úspěch, ne o nejlepší zájem dítěte.
- ↳ Změnit přístup soudu, upřednostnit nejlepší zájem dítěte, ne finanční ohledy.
- ↳ Vyměnit právníka za takového, který by mně radil (2 účastníci).

20) Většině dětí se celé řízení zdálo příliš dlouhé (7), třem příliš rychlé, jednomu rozumné.



DOPORUČENÍ

4.1 DOPORUČENÍ ZÚČASTNĚNÝCH DĚTÍ K ŘÍZENÍ PŘED ÚŘADY A SOUDY:

- a) Více osobní, ohleduplný způsob komunikace.
- b) Větší nestrannost sociálních pracovníků.
- c) Větší důraz na názor dítěte (jinak se dítě zbytečně cítí podvedené a je to pro něj psychicky těžké).
- d) Mluvit k dítěti, konkrétně a srozumitelně (2 účastníci).
- e) Dítě má být u soudu s osobou, které důvěřuje, a má se mu umožnit přímé vyjádření.
- f) Vstřícnější zaměstnanci v diagnostickém ústavu.
- g) Vstřícnější sociální pracovníci a lepší právníci.

4.2 DOPORUČENÍ PROFESIONÁLŮ

a) Právo na informace

Je třeba, aby dítě bylo vždy informováno (vhodnou formou) nejen o rozhodnutí, které se ho týká, ale i o důvodech, pro které bylo takové rozhodnutí učiněno.

b) Právo na odvolání

Dítě musí být pečlivě instruováno o možnostech odvolání proti rozhodnutím ve správním řízení.

c) Právo na participaci

Úředníci veřejné správy se musí vždy dotázat dítěte, zda chce být při pohovoru doprovázeno rodičem, opatrovníkem, pečovatelem či nějakou blízkou osobou.

d) Právo na ochranu

Je nutné novelizovat legislativu tak, aby práva dítěte během správního i soudního řízení byla vždy chráněna a hájena nestrannou osobou, zejména advokátem ex offio, placeným státem.

e) Právo na soukromí a důvěrnost

Je nutno rozpočtovat více finančních prostředků do vybavení k dětem vstřícných místností úřadů a soudů pro jednání s dětmi.

V případě potřeby musí být k dispozici vybavení pro hlasový a obrazový záznam.

f) Princip nejlepšího zájmu dítěte

Je nutno zahrnout principy justice vstřícné k dětem do základního vzdělávání právníků. Při náboru správních úředníků, kteří mají přicházet do styku s dětmi, by se měla vždy posuzovat schopnost kandidáta komunikovat s dětmi.

Je nutné novelizovat legislativu stanovením závazných lhůt pro každý krok správního řízení týkajícího se dítěte, aby se předešlo nepříjemně dlouhému protahování doby řízení, která dnes může v praxi činit i několik let.

Je nutné snížit administrativní zátěž („papírování“) pro sociální pracovníky a soudce. Vláda musí systemizovat více sociálních pracovníků a vyšších soudních úředníků a také je zvýšením platů motivovat, aby neodcházel. Zvláště sociální pracovníci jednající s dětmi by měli mít tutéž délku placené dovolené jako mají učitelé, aby se u nich předcházelo vzniku syndromu vyhoření a vysoké fluktuaci.

4.3 DOPORUČENÍ VZEŠLÁ Z VÝBORU PRO PRÁVA DÍTĚTE RADY VLÁDY PRO LIDSKÁ PRÁVA (2019):

1. Zřízení speciální pozice koordinačního pracovníka Ministerstva spravedlnosti pro oblast rodinně-právního a opatrovnického soudnictví;
2. Zavedení specializace soudců na rodinně-právní a opatrovnickou agendu;
3. Zajištění řádného sběru dat o počtu opatrovnických soudců na jednotlivých okresních i krajských soudech a jejich zatížení, resp. nápadu agendy;
4. Zajištění snadného přístupu k těmto informacím veřejnosti a jejich zahrnutí do monitoringu Ministerstva spravedlnosti o stavu justice;
5. Vypracování analýzy srovnávající počet soudců zabývajících se touto agendou na jednotlivých soudech s jejím nápadem;
6. Na základě těchto statistik zajištění dostatečných kapacit opatrovnických soudců k rychlému a spravedlivému rozhodování na všech soudech;
7. Nastavení odpovídající právní regulace v zákonech i vyhláškách Ministerstva spravedlnosti, zejména jednacím řádu pro okresní a krajské soudy;
8. Podpora participace dětí, vytváření prostředí a užívání přístupů přátelských k dětem – zajištění speciálních výslechových a jednacích místností pro děti na každém soudu, stanovení jednotných obecných požadavků na vzhled, vybavení a funkci tohoto prostoru;
9. Zajištění dostupnosti systematického školení opatrovnických soudců, včetně oblasti participace dětí a zavedení sledování návštěvnosti těchto speciálních modulů;
10. Zajištění sjednocení judikatury v opatrovnických věcech vzhledem k nemožnosti dovolání;
11. Standardizace postupu soudních znalců v opatrovnickém soudnictví;
12. Podpora interdisciplinární spolupráce všech dotčených aktérů.

Projekt „Justice vstřícná k dětem“ v Česku

Zpráva o mezinárodním projektu, část týkající se České republiky

Tato publikace byla vytvořena za finanční podpory programu Erasmus+ Evropské unie.

Za obsah této publikace nese výhradní odpovědnost organizace Defence for Children International a v žádném případě ji nelze považovat za vyjádření názorů Evropské komise ani za oficiální politiku Rady Evropy či jiného donátora.

©2021, Spolek zastánců dětských práv – česká sekce DCI. Všechna práva vyhrazena. Materiály obsažené v této publikaci mohou být volně citovány či přetištěny za předpokladu uvedení zdroje. Žádosti o povolení k reprodukci nebo překladu publikace zasílejte na adresu dci.praha@seznam.cz

